

Carl Erik Kühl

DET EROTISKE SPIL

1978

Forbemærkning

Nedenstående artikel er fra 1978. Men hverken den gang eller i dag - slet ikke i dag - giver den et aktuelt og realistisk billede af modi i det erotiske spil mellem mand og kvinde. (Allerhøjst et parodisk billede). Det er heller ikke meningen.

Artiklen afsøger et system af principper, der vil gøre sig gældende i ethvert spil mellem to personer i en potentielt erotisk situation og i mange *andre* situationer, hvor der findes nærmen-sig og fjernen-sig, tilnærmelse og afvisning og adskillige andre hermed forbundne eller direkte afledte begreber. Og hvor alt kan ske både entydigt og flertydigt. De så kaldt "klassiske kønsroller" skal hér blot fungere som et for læserne (i det mindste historisk) velkendt paradigme.

Der skulle således ikke være noget til hinder for at applicere begreberne og deres systemiske karakter på vort aktuelle liv som seksuelle væsener, også selv om det netop er meget vanskeligt at definere, hvem "vi" i dag er i talen om "vort liv", og eftersom systemerne synes at befinde sig i en permanent tilstand af opbrud.

Århus, 19-04-08.

Indledning

Kønnenes forening er nødvendig for artens reproduktion. Og det er da så viseligt indrettet, at kønnene drages mod hinanden. Imidlertid gælder reproduktionen ikke bare arten, men også samfundet. Herved specificeres og forfines reproduktionen i sine mønstre. Og herved bliver tiltrækningen ikke blot en vigtig, men også en farlig funktion, som må reguleres. Det sker som et integreret led i den seksuelle socialisering, dvs. den proces ved hvilken det enkelte menneske formes og opretholdes som kønnet-kønsligt samfundssubjekt. Den seksuelle socialisering drejer sig imidlertid om meget andet end om, hvem der kan tiltrækkes af, nærme sig eller faktisk praktisere den ene eller den anden form for kønslig omgang med hvem. Grundliggende disponerer den alle samfundsmedlemmer som specifikke kønssubjekter, som mulige eller faktiske emner for seksuel omgang, som faktiske eller mulige familiesubjekter og som mulige eller faktiske emner for en kønnet arbejdsdeling. Så grundliggende skal vi imidlertid ikke gå til værks i denne artikel. Til gengæld står vi måske bedre udrustet til et projekt af den art, når vi har løst den aktuelle opgave: at beskrive tiltrækningen, udvælgelsen og - først og fremmest - det dermed forbundne erotiske spil.

(1) Tiltrækningens fænomenologi. Det erotiske nærvær og erotikkens topologi

En regulering af tiltrækningen er så fundamental, at man fristes til at bygge den ind i tiltrækningens begreb. Den består i, at det enkelte kønsindivid ikke tiltrækkes af det andet køn slet og ret, men af konkrete individer tilhørende det andet køn. Det kan lyde trivielt, al den stund forplantning ikke kan ske ved forening af kønnene slet og ret, men nødvendigvis må foregå ved forening af konkrete kønsindivider. Dog, det er næppe så trivielt. Med de fleste af de ting, vi behøver og følgelig er praktisk draget af, forholder det sig på den måde, at behovets genstand som sådan er alment bestemt, mens først behovstilfredsstillelsen bestemmer den konkret. Den sultnes behov for mad, den tørstigets behov for drikke, håndværkerens behov for en hammer, den fremmedes behov for et sted at sove i nat osv. tilfredsstilles ved *konkrete* ting eller sagsforhold, men behovet var dog lige fuldt et behov for *eksemplarer af typen* måltid, drik, hammer, natteologi osv.¹

Man kan mene, at f.eks. den institutionaliserede prostitution udgør et praktisk eksempel på, at også kønstiltrækningen kan bestemme sin genstand i almene termer, bestemme den tingsligt. Som sådan taler vi jo også meget passende om en tingsliggørelse af det andet menneske eller af selve kønsforholdet - og røber derved, at vi iagttager en deformation af noget oprindeligt ikke-tingsligt. Men det er ikke sikkert, undtagelsen er reel. Manden - det er jo som regel [1978] mænd - går muligvis i byen for at finde en kvinde slet og ret, og han finder så en bestemt kvinde. Men det er vanskeligt at tænke sig, at behovet ikke også på et tidspunkt før tilfredsstillelsen slår over og artikuleres som en dragning mod netop denne bestemte kvinde.

Begrebet "tiltrækning" implicerer logisk nok en kraft, en afstand og en nærhed: kraften er en kraft til overvindelse af afstanden og ophævelse i nærheden. Den kønslige tiltrækning har som sådan sin egen topologi - en topologi, der åbner et landskab. Den, der bevæger sig i dette landskab,

¹ Undertiden er det endog først i selve tilfredsstillelsens moment, genstanden konstitueres som konkret eksistens. Et bestemt æble eksisterede vel også som sådan, før det blev spist af den sultne; hammeren eksisterede vel også som partikulær, hammer, før håndværkeren fik brug for den og fat i den. Anderledes med en portion grød, en tår vand eller et sted at sove i nat: Intet bestemmer dem konkret før den akt, der helt "forbruger" dvs. helt fortærer dem.

spiller det erotiske spil. Landskabet er et spillerum. Når spillet begynder - og ethvert tidspunkt er et muligt tidspunkt for påbegyndelse af spillet - er alle pr. definition på afstand af hinanden. På den anden side er kønssubjekternes kønslige forening - sådan kaldes den jo undertiden - defineret som selve nærheden: to kan vel ikke komme hinanden nærmere end dertil, hvor de bliver ét!?

Men så er der en lang række trin imellem: man kan nærme sig og fjerne sig fra hinanden. Endepunkterne karakteriserer selvsagt disse mellemtrin, men fastlægger dem ikke fuldt ud: Hvis dette, at mand og kvinde ser på hinanden, snakker sammen e.l. *som kønsvæsener*, bare forstås som stadier på vejen mod deres legemlige forening, kan en restriktiv seksualmoral såmænd være rimelig nok ud fra et samfundsmæssigt helhedssynspunkt. Men det er just den victorianske fejlslutning. Netop fordi begæret sjældent eller aldrig bestemmer sin genstand som slet og ret et eksemplar af modsat køn, men væsentligt rettes mod et konkret medmenneske, bliver det også i sit indhold rigere end et blot begær efter seksuel tilfredsstillelse. Det optager i sig genstandens - den andens - egenskaber, muligheder, skønhed eller skæbne og udsteder dertil svarende nærheder. Den ene drages (eksempelvis) mod den anden som den, han/hun plejer at tale med, taler med på den og den måde om det og det, taler godt med eller - helt enkelt - netop taler med. På den ene side kan de da nærme sig hinanden gennem samtalen. På den anden side er de allerede forløst i samtaleens nærhed. Uden et begreb om den fuldstændige nærhed ville vi ikke kunne tale om, at kønnene nærmede sig hinanden. Men lige så snart den fuldstændige nærhed er fastlagt som position, vil de forskellige trin på vejen kunne løsrives og blive sine egne steder med sine egne nærheder. I øvrigt kan to personer af forskelligt køn udmærket føre en samtale, der ceteris paribus adskiller sig fra en samtale mellem to af samme køn, uden af det af den grund er nødvendigt at tale om, at de nærmer sig hinanden erotisk. Samfundsmæssiggørelsen af kønnet er også en *kodificering* af kønnet: Ikke blot henvises kønnene gennem den seksuelle socialisering til at handle forskelligt, optage forskellige gøremål - nej, den enkelte handling eller gestus skal *betyde* og derfor *være* noget forskelligt, alt efter om den udføres af det ene eller det andet køn. Derfor må to personer af forskelligt køn for at forblive kønsneutrale i samtalen - for at holde sig entydigt på afstand af hinanden - ofte opføre sig på en anden måde, end de ville gøre det i samtalen med en person af samme køn.

Nogle træk i spillet: M viser sin interesse for P over for Q. M viser sin interesse for Q over for Q. Q viser eller viser ikke over for M, at han/hun har registreret interessen. Q viser, at interessen ikke er gensidig, eller at den er det. Q undlader udtrykkeligt at vise, hvorvidt interessen er gensidig eller ikke. Q etablerer en situation, der gør det umuligt - for Q - at vise, hvorvidt interessen er gensidig. M viser, at han/hun har opfattet hvad Q viser - eller skjuler. M viser, at han/hun har mistet eller opgivet interessen for Q. Eller foregiver at gøre det. Etc., etc. - så indviklet er det - mindst!

Først nogle bemærkninger om *interessen*: Interessen, som her er på spil, er en interesse for erotisk nærvær *i en eller anden form*. Spilleme starter på afstand af hinanden, og de er formelt ligestillede i den forstand, at de begge er deltagere i et og samme spil. Følgelig må interessen realiseres - nærheden etableres, skridtet tages - via et system af genkendelses- og anerkendelsestræk. M og Q holder eksempelvis først hinanden i hånden, i det øjeblik M har Q's hånd i sin hånd, anerkender at Q har M's hånd i sin hånd, og genkender at Q anerkender at M har Q's hånd i sin hånd; et vice versa mutatis mutandis. Er disse betingelser ikke opfyldt, befinder vi os et sted i spektret mellem udvendighed og overgreb.² Det enkelte skridt *frem* må tages af de to deltagere sammen. Nærværets realitet er altid en fællessag og som sådan ikke et træk i spillet, men

² Samtalen udgør et vanskeligere eksempel, fordi de dialogiske genkendelses- og anerkendelsesstrukturer er på spil ved ethvert øjekast - ja, ved enhver ignorering af et øjekast. I en yderst abstrakt forstand er M og Q i samtale i ethvert af de anførte træk. Dog, en så abstrakt samtalsituation er sjældent emne for erotiske udviklinger.

et (midlertidigt eller definitivt) udfald af dette. Når det ene skridt frem er taget, kan der til gengæld spilles videre om det andet. Genuine træk i spillet eksekveres pr. definition af den enkelte deltager. Som sådan bliver et skridt *tilbage* - eller ud af spillet - et træk i spillet. Skridtet frem og skridtet tilbage har altså helt forskellig status. Eksistensen af det kollektive subjekt kan afbrydes af den enkelte, men ikke oprettes af denne. Vejen frem og vejen tilbage er alligevel ikke den samme, som salig Heraklit ellers skal have sagt; men han tænkte nok på andre landskaber. Den enkelte kan ikke selv nærme sig den anden i spillet, men vel gøre *tilnærmelser* eller *besvare*³ sådanne. Den ene kan over for den anden invitere, friste, lægge op til nærvær hhv. modtage invitationen, (lade sig) falde for fristelsen, godtage oplægget. Strukturen gentager sig: Hverken tilnærmelsen eller dens besvarelse gælder i sig selv som et skridt frem, men afvisningen af tilnærmelsen gælder som et skridt tilbage.

Herefter nogle bemærkninger om, hvad det vil sige at *vise* interesse: For så vidt der består en sondring imellem det, at *du* viser din interesse, og det, at din interesse viser *sig*, er det bare det førstnævnte fænomen, der udgør et træk i spillet. Et træk i spillet er en handling. At vise sin interesse er en akt, en handling. Den mest abstrakte måde at vise en ting på er at pege på den. Det er påpegningsens væsen helt at træde ud af billedet til fordel for det påpegede: heri består abstraktionen. Men verden er større end billedet. Påpegningen er stadig en akt, og ved dens fuldførelse har verden ændret sig i to henseender: For det første er noget blevet påpeget, som ikke før var påpeget; en (eller flere) er blevet gjort opmærksom på noget, han eller hun (eller de) ikke i forvejen var blevet gjort opmærksom på. Men for det andet har en aktør bevæget sig i landskabet og evt. rokeret om på landskabet: Verden er blevet en verden hvori en person har trykket på en knap, strakt arm og finger ud i en bestemt retning, flyttet sig fra et hjørne af stuen til et andet, sagt noget, sendt et brev etc. I det erotiske spil er denne side - den "kødfulde" side - af påpegningen lige så betydningsfuld som påpegningsens indhold. Det, som abstraktionen vil se bort fra, er lige så betydningsfuldt som det, den lader tilbage. Hvis M går hen til Q og meddeler Q sin interesse i egnede vendinger, bringer M sig samtidig inden for snakke- og rækkevidde af Q. Det *er* ikke til at se bort fra. Med andre ord: at vise interesse er væsensmæssigt - som træk i det erotiske spil - noget andet end at påpege interesse.

De anførte træk og mønstre i spillet (se s. 2-3) er som former betragtet ikke specielle for det erotiske spil. De findes i dagliglivet på mange planer, der slet ikke er planer for individers omgang som kønnede væsener. Der er plads til og for dem, hvor som helst to eller flere individuelle subjekter bliver til ét kollektivt subjekt - eller mere præcist: hvor som helst de bliver det af egen drift og ikke kaldes sammen af situationen. (Hvis vi skal ud at sejle en tur i morgen, må vi først blive enige om det; vi må først blive det "vi", der skal ud at sejle. Men hvis det bliver uvejrligt på sejlturen, behøver vi ikke først blive enige om at søge mod land; vi er uden videre det "vi", der er i fare på søen og må handle i konsekvens heraf). Formerne udviser nok en særlig rigdom, når spillet er erotisk. Men det, der konstituerer de forskellige træk og mønstre som træk og mønstre i det erotiske spil, er, at de udlægges i en erotisk topologi og subsumeres et særligt system af spilleregler.

Både nær og fjern er symmetriske begreber: M er lige så nær ved eller fjernt fra Q, som Q er nær ved eller fjernt fra M. Anderledes med de træk, der skal formidle nærheden. Her brydes symmetrien: Spillereglerne i det erotiske spil er kønsafhængige. I det følgende skal vi skitsere hvordan.

³ Ved besvarelsen af tilnærmelsen forstår vi her og sidenhen den *positive* besvarelse. Det er for øvrigt helt i overensstemmelse med dagligsproget, hvor man ikke taler om positiv og negativ besvarelse af en tilnærmelse, men om besvarelse og afvisning af den.

(2) Spillets første regler

Vi skal være to for at nærme os hinanden, den enkelte kan kun handle formidlende. De formidlende træk har vi inddelt i *tilnærmelser* og *besvarelser* af tilnærmelser. I det erotiske spil i vor tradition gælder groft taget den regel, at *han* kan gøre tilnærmelser, mens *hun* kan besvare dem. Denne formulering er dog alt for rigid og desuden temmelig perspektivløs, hvis ikke den udlægges i dybden og i bredden.

For det første må man spørge: Hvilken status, hvilken eksistensform har en sådan regel? Er den en regel i et spil med taber og vinder som skak, ludo eller fodbold? Er den ekstraheret af værdiforestillinger? Eller bør den snarere jævnføres med en færdselsregel (som f.eks. den om påbudt højrekørsel) eller evt. med systemet af færdselsregler? Hvad sker der, hvis man overtræder reglen? Etc. For det andet må begreberne om tilnærmelser og besvarelser analyseres.

Det, som først er på spil - det, som kan bekræftes og realiseres eller afvises og skades - er *mandligheden*⁴ og *kvindeligheden*, selvsagt stadig i kulturelt specifik forstand. Som sådan kan vi tale om et kønnes *realiseringsprincip*: Hvis du vil være mand, skal du gøre sådan og sådan, og det bør desuden gå dig på den og den måde; hvis du vil være kvinde, skal du gøre sådan og sådan, og det bør desuden gå dig på den og den måde. Men kun den kan ville være mand hhv. kvinde, som allerede i biologisk henseende og i adskillige sociale henseender er mand hhv. kvinde. Realiseringsprincippet kan altså præciseres til: Hvis du, som allerede er mand, vil være mand, skal du... etc.; hvis du, som allerede er kvinde, vil være kvinde, skal du... etc. Det drejer sig således om at leve op til et system af målforestillinger,⁵ som *man* - offentligheden som subjekt - altid allerede har tilegnet sig i sin helhed, og som *den enkelte* når som helst allerede har praktiseret partielt.

(3) Digression om kønsroller

I et samfundsfællesskab i balance har det anførte "hvis du vil være..." ingen praktisk gyldighed. (Balancen kan for den sags skyld være baseret på modsætninger, sådanne kan undertiden give både individer, grupper og klasser en skarpere profileret social identitet.) Anderledes med et samfund i splid med sig selv dvs. med sin egen måde at være samfund på overhovedet. Hvis det, du stilles i udsigt og gives at sigte imod, fremstår diffust eller modsigelsesfuldt, åbner spillerummet sig mellem det, du allerede er (den position, du allerede indtager), og det, du kan ville være (de bevægelser, du kan ville gøre). Det, du allerede er som mand eller kvinde, udelukker således ikke bespørgelsen af det, du fremover skal gøre eller være som mand eller kvinde. Og i bespørgelsens moment transformeres kønsidentiteten til noget udvendigt, noget pålagt: en *kønsrolle*.

Den enkelte - det være sig den enkelte enkelte eller de mange enkelte - kan søge ud af rollen, søge at kaste den af sig. Projektet er temmelig begrænset i sine implikationer og temmelig vanskeligt. Det er begrænset i sine implikationer, fordi det at unddrage sig rollen aldrig kan være at afvikle dens offentlige gyldighed: "Man" er stadig sådan og sådan som mand eller kvinde, og "man" fordrer stadig det og det af en som mand eller kvinde.⁶ Og det er vanskeligt, fordi den enkelte i opgørets fase stadig - og stadig hyppigere - vil erfare, at han eller hun faktisk i dybden og i

⁴ Som modstykke til kvindeligheden er termen 'mandighed' undertiden mere passende. I mine øren klinger dette ord lidt for skarpt af tapperhed og Tarzan, dvs. af mandskvaliteter, som ikke direkte henter deres betydning fra spillet med den kvindelige modspiller.

⁵ Med termen 'forestilling' sigter jeg ikke udtrykkeligt til noget psykologisk, men blot til noget foranstillet, som der kan sigtes imod.

⁶ At undlade at leve op til et krav er ikke det samme som at afvikle kravet.

bredden har levet og lever op til de for kønnet gældende målforestillinger og som sådan er bundet til dem i det nødvendige projekt: at blive et helt menneske.

Særlig vanskeligt er det at kaste kønsrollen af sig i erotisk sammenhæng. Det fremgår tydeligt, hvis man sammenligner (i) et for kønnet gældende ikke-erotisk realiseringsprincip med (ii) et erotisk ditto: (i) Hvis du vil være mand, og hvis du vil tage godt vare på dine børn, så skal du gå på arbejde og tjene penge til forsørgelse af familien, som også bør indbefatte en hustru, som går hjemme og passer børnene. Hvis du vil være kvinde, og hvis du vil tage godt vare på dine børn, så skal du gå hjemme og passe dem, og du bør have en mand, som går på arbejde og tjener penge til familiens forsørgelse. I disse tider ved alle, at det kan være svært nok at adskille de to antecedente komponenter i et realiseringsprincip af denne type. Men det er muligt - der er i alt fald ikke noget på grænsen af det logiske, der forhindrer det. En kvinde kan eksempelvis replicere: "I den udstrækning det måtte høre med til det at være kvinde, at man går hjemme og passer sine børn, giver jeg afkald på min kvindelighed. Jeg ønsker at indrette mig på den og den måde og mener tilmed, at det bedre tjener mine børns tarv!" (ii) Hvis du vil være mand, og hvis du er interesseret i denne kvinde, skal du gøre tilnærmelser til hende, og han skal besvare dem; hvis du vil være kvinde, og hvis du er interesseret i denne mand, skal han gøre tilnærmelser til dig, og du skal besvare dem. - Her er de antecedente komponenter nøjere forbundet. Det er jo udtrykkeligt som mand, du er interesseret i denne kvinde; og det er udtrykkeligt som kvinde, du er interesseret i denne mand. Vi kan på ny lade en kvinde replicere: "I den udstrækning det måtte høre med til det at være kvinde, at man overlader det til manden at gøre tilnærmelser, giver jeg afkald på min kvindelighed. Jeg tager selv initiativet!" Men det er et yderst kompliceret oplæg, kønnets kodificering (se s. 2) medfører for det første, at en kvinde, der på en bestemt måde gør tilnærmelser til en mand, alligevel gør noget andet, end en mand, der på samme måde gør tilnærmelser til en kvinde.⁷ For det andet er det ikke op til ham at vælge stemning, som man vælger praksis. Om han faktisk drages mod hende eller ikke, bestemmes kun i ringe grad af hans kønspolitiske synspunkter (som vi for argumentets skyld kan tillægge den radikalitet, der imødekommer hendes opgør) og i høj grad af de gennem den seksuelle socialisering internaliserede målforestillinger. Hendes "ukvindelige" optræden er simpelthen et dårligt træk i det spil, der mønstrer kønnet for at realisere kønnet. Har hun held med sine tilnærmelser, er det så at sige på trods af dem!

Samfundet giver rum for samfund med egne livsformer. I det langvarige samliv kan mænd og kvinder udlægge kønsforholdet på en egen måde (herunder udvikle egne erotiske koder og tydninger af det erotiske spil). I den udstrækning de "egne" former forbliver en privat sag (som i det traditionelle ægteskab), er der selvfølgelig intet alternativt eller oppositionelt derved. Og i den udstrækning de er ment som alternativer eller oppositioner, må de offentliggøres. Men det er vanskeligt at leve et *helt* liv i opposition, og den enklaviske eksistens befordrer under alle omstændigheder kun en begrænset ændring af kønnets almene status i samfundet. Marxister formulerer undertiden denne indsigt i den kønspolitiske parole: "Ingen kvindekamp (kønskamp, kamp for en værdig kønseksistens) uden klassekamp!" Det vil sige: Kampen mod de gældende kønsroller og især mod disses undertrykkende implikationer for kvinden må føres som en integreret del af et opgør med hele samfundsformationen, og den må føres som politisk kamp.

⁷ For resten er det nok først i den nyeste tid, sproget har åbnet for muligheden for at tale om, at en kvinde gør tilnærmelser til en mand.

(3) *Gevinst og tab. Aktiv og dativ modus. Det offentlige og det private tab.*

Tilbage til den grundlæggende erotiske spilleregulering, der som realiseringsprincip fik følgende formulering: Hvis du vil være mand, og hvis du er interesseret i denne kvinde, så skal du gøre tilnærmelser til hende, og hun skal besvare dem. Hvis du vil være kvinde, og hvis du er interesseret i denne mand, så skal han gøre tilnærmelser til dig, og du skal besvare dem. Det ses, at (1) der er to ting, som kan "tabes" eller "vindes", og (2) der er to ting, som afgør, om spillet "tabes" eller "vindes":

(1) Det kan komme til eller ikke komme til en realisering af det ønskede nærvær, og det kan komme til eller ikke komme til en bekræftelse af den involverede - den indsatte og derfor også udsatte - mandlighed hhv. kvindelighed. Men de to dele er nøje forbundet.⁸ Fra mandssiden; Hvis du må gøre afbigt på det ønskede nærvær, er der samtidig gået skår i din mandlighed; og hvis nærværet realiseres, betegner dette eo ipso en bekræftelse på din mandlighed. Fra kvindesiden: Hvis du må gøre afbigt på det ønskede nærvær, er der samtidig gået skår i din kvindelighed; og hvis nærværet realiseres, betegner dette eo ipso en bekræftelse på din kvindelighed.

(2) Spillet kan kun "vindes" af de to deltagere i fællesskab og kun på én måde; Han gør tilnærmelser, og hun besvarer dem, hvorefter nærværet realiseres, og mandligheden hhv. kvindeligheden bekræftes. Derimod kan det "tabes" af den enkelte deltager - og for hvert køns vedkommende endda på to måder. Fra mandssiden: Du gør tilnærmelser, men hun besvarer dem ikke; eller du gør slet ikke tilnærmelser (skønt du er interesseret). Fra kvindesiden: Han gør tilnærmelser, men du besvarer dem ikke (skønt du er interesseret); eller han gør slet ikke tilnærmelser. For begge køns vedkommende kan man godskrive tabet såvel en *aktiv* som en *dativ* modus. Aktiv: du tabte, fordi dér var noget *du* ikke *gjorde*. Dativ: du tabte, fordi der var noget, der ikke *hændte for dig*. Mandens aktive tabsmodus: Du taber, fordi du ikke gør tilnærmelser til hende. Mandens dativs tabsmodus: Du taber, fordi hun ikke besvarer dine tilnærmelser. Kvindens dativ tabsmodus: Du taber, fordi han ikke gør tilnærmelser til dig. Kvindens aktive tabsmodus: Du taber, fordi du ikke besvarer hans tilnærmelser. Den enes aktiv er den andens dativ. Hvad den ene gør eller ikke gør, sker eller sker netop ikke for den anden. Mandens aktive hhv. kvindens dativ tabsmodus kommer først i sekvensen. På godt dansk, men også lidt for groft siger vi: Det er i første række op til ham at tage initiativet, være "den udfarende kraft", mens hun må forholde sig afventende. Som sådan taber han, når han ikke vover sig frem, mens hun taber, når hun venter forgæves.

Det tab, manden lider, for så vidt han ikke gør tilnærmelser, kan han holde for sig selv. Det gør ondt, men finder på den anden side ikke sted, dvs. han lider ikke den yderligere smerte, det er at blive afvist. Hvis han derimod gør tilnærmelser og så afvises, er hans tab et offentligt, åbenbart, faktisk. Det finder sted, og dét gør ondt. Tabet kaldes "offentligt", fordi tilnærmelsen ikke er udtømmende bestemt som en erotisk motiveret akt, ved hvilken han retter sig mod hende. Det hører med til tilnærmelsen, at den konstituerer en offentlighed de to imellem, og at han i denne offentlighed blotlægger sin erotiske interesse for hende. På den ene side må han altså for at undgå at lide det offentlige tab undlade at gøre tilnærmelser - og i stedet lide det private tab. På den anden side må han for overhovedet at have en chance i spillet gøre tilnærmelser - med risiko for at lide det offentlige tab.

⁸ Ovenfor drøftede vi afhængighedsforholdet mellem nærværet og kønsligheden *som projekter*. Nu drejer det sig om afhængighedsforholdet mellem projekternes *udfald*.

Dette skisma finder sin typisk løsning i *tvetydigheden*: Tilnærmelsen modificeres til en form for *optræden*, der *kan* tolkes som udtryk for interesse og som sådan oppebære tilnærmelsens status i spillet, men som *også* kan tolkes på anden måde. Udspillet har sin *research*: "Hvordan ville hun reagere, hvis jeg gjorde tilnærmelser?" Som sådan virker det kun, hvis hun tolker det - dvs. optræder, som om hun tolker det - som en tilnærmelse, dvs. reagerer besvarende eller afvisende. Hvis hun ikke gør det, må han trin for trin give sin optræden en klarere - mere entydig - karakter af tilnærmelse med deraf følgende større risiko for, at et eventuelt tab bliver et offentligt tab. Eller han må opgive spillet og lide det private tab. Hvis hun derimod reagerer klart besvarende, er sagen klar, og han kan uden risiko give sine tilnærmelser en tilsvarende klarhed. Og hvis hun reagerer klart afvisende, kan han for ikke at lide det offentlige tab - dementere tilnærmelsen, dvs. han må gennem sin videre fremfærd give indtryk af, at hans hidtidige optræden ikke har været udtryk for interesse. Men måske reagerer hun slet ikke klart. Hendes reaktion kan også være tvetydig, endda på to måder: Hun kan optræde på en måde, der *kan* tolkes som udtryk for, at hun tolker hans optræden som udtryk for erotisk interesse, men som *også* kan tolkes på anden måde. Og hun kan optræde på en måde, der på den ene side klart viser, at hun tolker hans optræden som udtryk for interesse, men som på den anden side lader det uklart, om hun gengælder denne interesse eller ikke; dvs. hun kan udvise en optræden, der *kan* tolkes som udtryk for (gengældende) interesse og som sådan oppebære besvarelsens status i spillet, men som *også* kan tolkes som udtryk for manglende interesse og som sådan oppebære afvisningens status i spillet.

Det tab, kvinden lider, for så vidt manden (som hun er interesseret i) ikke gør tilnærmelser, kan hun holde for sig selv. Som sådan forbliver hendes tab et privat tab. Og hvis han gør tilnærmelser, kan hun besvare eller afvise disse, alt efter om hun er interesseret eller ikke. Som sådan lider hun intet tab, hverken offentligt eller privat. For manden bestod den reelle mulighed offentligt tab allerede mens spillet var entydigt. Og det var selve denne mulighed, der i vor analyse åbnede for tvetydigheden. For kvinden udgør det offentlige tab ingen reel mulighed, så længe spillet er entydigt. Men lige så snart der er åbnet for tvetydigheden - og det er der altid, det er nemlig spillet selv og ikke spillerne, der effektuerer åbningen - kan også kvinden lide et offentligt tab: Hun kan besvare en tilnærmelse, der viser sig ikke at være en tilnærmelse, dvs. hun kan fejlagtigt tolke hans optræden som udtryk for interesse og reagere besvarende. Det er faktisk også først nu, kvindens aktive tabsmodus (se ovenfor) bliver en reel mulighed: På spillets præmisser er der ingen fornuftig grund til, at kvinden skulle undlade at besvare mandens tilnærmelser (for så vidt hun er interesseret i ham). Men i det øjeblik hans tilnærmelser ikke er klare, i det øjeblik det er uklart, om hans optræden er udtryk for interesse eller ikke, får hun sit skisma, som han fik sit: På den ene side må hun for at undgå at lide det offentlige tab undlade at reagere besvarende. På den anden side må hun for overhovedet at have en chance i spillet reagere besvarende - med risiko for at lide det offentlige tab. (Chancen udmøntes her som chancen for, at det viser sig, at hans optræden vitterligt er udtryk for interesse, dvs. hans tilnærmelser viser sig genuine).

Det er dette skisma, som finder sin typiske løsning i de mønstre for reaktiv tvetydighed, vi angav ovenfor. Mandens tvetydige udspil havde sin *research*. Det samme gælder kvindens tvetydige reaktion: "Hvordan ville han reagere, hvis jeg reagerede besvarende på hans optræden? Er der noget at besvare? Er tilnærmelsen genuin?" Som sådan *virker* hendes træk kun, hvis han tolker det - optræder, som om han tolker det - som hendes besvarelse på hans tilnærmelse. Hvis han ikke gør det, må hun trin for trin give sin optræden en klarere karakter af besvarelse med deraf følgende større chance for, at han vover at vise sin interesse med større klarhed - hvis han vitterligt er interesseret - og med større risiko for at lide det offentlige tab - hvis han *ikke* er interesseret. Eller hun må afvente nye udspil. Eller hun må opgive spillet. Hvis han derimod reagerer ved at entydiggøre sine tilnærmelser, er sagen klar, og hun kan uden risiko give sine besvarelser en

tilsvarende klarhed. Og hvis han reagerer ved klart at vise, at han ikke er interesseret - at hans optræden ikke bør godskrives tilnærmelsens status - kan hun dementere besvarelsen, dvs. hun kan gennem sin videre fremfærd vise, at hendes hidtidige optræden ikke bør tolkes som et udtryk for interesse. Således undgår hun at lide det offentlige tab. Men måske reagerer han i næste omgang heller ikke klart. Der er vel ingen grund til at forvente større entydighed i reaktionen på en muligt flertydig reaktion på et muligt flertydigt udspil?!

Nu begynder det altså at blive indviklet! Når først tvetydigheden er introduceret, har vi spillet gående. Og det er et spørgsmål, i hvilken forstand spillet overhovedet lader sig dækkende beskrive. At disponere strategisk - f.eks. i dimensionen entydighed-flertydighed - er at forholde sig *til* spillet som *helhed*. Men dispositionerne træffes selv som træk *i* spillet - og modificerer som sådan helheden.

Hvem der faktisk spiller mest tvetydigt, er et spørgsmål til det enkelte spilforløb og de enkelte mænd og kvinder. (Den kønsideologiske tradition vil vide, at kvinder fer vanskelige at blive kloge på. Og det skal nok være rigtigt, når traditionens øje er et mandsøje). Imidlertid kan det se ud, som om det tvetydige træk er noget, manden - ikke den enkelte mand, men det tautologe mandlige subjekt i det erotiske spil - indfører som den (spil)rationelle løsning på et skisma, og som kvinden så må spille op til og evt. med på. Fremstillingen ovenfor giver det hele et sådant skin, og den *må* gøre det. Men hvad der er nødvendig tur og orden i fremstillingen af et sagsforhold, modsvares ikke uden videre af en lignende nødvendighed i sagsforholdet selv. En myte beretter om et handlingsforløb, men dens sigte er at gøre rede for, hvorledes en verden og dens beboere til enhver tid allerede er situeret. Når som helst det erotiske spil begynder, er dets regler givne og dets muligheder åbne - både mine og dine. Det vil ikke sige, at spillets deltagere på noget tidspunkt har overblik over mulighederne, men de ved til enhver tid, hvordan mulige træk muliggøres. I den forstand er også tvetydighedens mulighed - både min og din tvetydighed - konstitueret med spillet selv. Vor analyse giver, beklageligvis, ikke anledning til en ombytning af rollerne i syndefaldsmyten.

Men er manden ikke den, der - netop fordi spillereglerne først henviser ham til den aktive erotiske modus, dvs. delegerer ham udspillet - først har anledning til at udvise tvetydighed? Jo og nej! I det efterfølgende skal vi ikke blot opklare dette (i sig selv temmelig perifere) spørgsmål. Vi skal først og fremmest godtgøre, at tilnærmelsen/besvarelsen nok er grundtrækkene i det erotiske spil - træk, som må tages, for at nærværet kan realiseres - men ikke de eneste træk. Og vi skal vise, hvorledes det hidtil fremstillede billede af manden som "igangsættes" af spillet og kvinden som "medløber" i spillet herved mister en god del af sin rigiditet eller rent ud dementeres.

(4) *Det transaktive nærvær*

Fra mandssiden: Det begynder med, at du er interesseret i denne kvinde. Hvis hun også er interesseret i dig, kan I sammen vinde spillet. Allerede nu byder sig to problemstillinger: (1) For det første kan det være, du ikke kan komme til at eksekvere tilnærmelsen i en ønskværdig form. Hvis hun sidder i Kina eller står og snakker med andre, kan du godt sende breve hhv. blikke til hende, men du kan ikke komme til at sige til hende, hvad du har på hjerte. Situationen er ikke til det. (2) For det andet ved du ikke, om hun er interesseret. Hvad du (spil)rationelt bør gøre, afhænger af dit skøn over, hvorledes hun ville reagere, dersom du gjorde tilnærmelser. Du er nødvendigvis interesseret i den sikrest mulige fundering af dette skøn. Funderingen uddybes gennem research.

Men enhver type research forudsætter en situation, som giver anledning til netop denne type research. Her skifter vi side.

Fra kvindesiden: Det begynder med, at du er interesseret i denne mand. Hvis han også er interesseret i dig, kan I sammen vinde spillet. Men du ved ikke, om han er interesseret. Hvis han er det, kan det hænde, han gør tilnærmelser, men det kan også hænde, at han ikke gør det; og det kan meget vel hænde, at han optræder tvetydigt. Det afhænger af to ting: (1) For det første er det et spørgsmål, om han kan komme til at eksekvere sin tilnærmelse. Hvis du sidder i Kina eller står og snakker med andre, kan han ikke komme til at sige dig, hvad han måtte have på hjerte. Situationen er ikke til det. Men du kan rejse hjem fra Kina, taktfuldt afslutte den igangværende samtale eller - hvordan det nu måtte træffe sig - bidrage til iscenesættelsen af en situation, der gør det muligt for ham at eksekvere sin tilnærmelse. (2) For det andet er det et spørgsmål om hans skøn over, hvorledes du ville reagere, hvis han gjorde tilnærmelser. Han er nødvendigvis interesseret i den sikrest mulige fundering af dette skøn. Du kan ikke ordne den sag ved slet og ret at *vise* din interesse - det ville jo være en tilnærmelse, det ville jo være ukvindeligt! Men du kan udmærket være den, der formidler en situation, der gør det muligt for ham at sikre funderingen af sit skøn. Der var engang, hvor det var kvindeligt at være hjælpeløs og behøve hjælp fra en mand, lige som det var mandligt at hjælpe en hjælpeløs kvinde. (Det var selvsagt kun i samfundets øverste lag, man havde tid til at praktisere sådanne målforestillinger. Heraf følger ingenlunde, at de kun havde gyldighed i disse lag. Snarere følger det, at "virkelige kvinder" kun var at finde i disse lag. Målforestillingernes repressive kraft som del af en samlet ideologi vokser øjensynligt med omfanget af de menneskelige virkefelter, der omfattes af ideologien). Når en kvinde tabte sit lommeørklæde, måtte - nej, kunne - hun ikke bøje sig og samle det op igen. Hvis hun var alene i stuen - eller i selskab udelukkende med kvinder af samme stand - har hun nok gjort det. Men var der en mand til stede, var det op til ham at rykke ud. Som sådan bekræftedes på én gang hans mandlighed og hendes kvindelighed?⁹ Men der skete jo mere end det: Når M skal overdrage Q et objekt O, er M og Q allerede konstitueret som kollektivt subjekt. De udgør sammen det "vi", der skal besørge afgivelsen-modtagelsen af objektet O. Og i udførelsen af denne transaktion realiseres ipso facto - det gælder enhver kollektiv transaktion - et specifikt nærvær deltagerne imellem. Nærværet specificeres i sin genese af transaktionen, men bringer samtidig deltagerne i en ny situation med nye åbninger og nye muligheder: Nu hun har modtaget lommeørklædet, kan hun sige: "Tak!", og han kan sige: "Ingen årsag!". Og nu de taler sammen, kan de også tale om andre ting end lommeørklæder. Og nu de har talt så længe sammen, kan han også byde hende sin arm og et glas. Og så videre. (Situationen sætter selvfølgelig også nye grænser: De to kan ikke længere betragte hinanden på afstand og ikke kaste skjulte blikke. Men om en sådan grænse skal tælle som praktisk begrænsning eller ikke, afhænger af gøremålets art. I den konkrete sammenhæng er det ligefrem grænsen, der muliggør, at de to kan se på hinanden uden risiko for at blive afsløret i at sende skjulte blikke!) Måske bliver eller leder det transaktive nærvær til et erotisk nærvær, måske ikke. Eksempelvis: Den praktiske dialog kan lades op erotisk, slå ud i en erotisk dialog. Og den kan lede

⁹ Det har alle dage været (mere eller mindre) ukvindeligt for en kvinde at praktisere gøremål, som det udtrykkeligt var mandligt at forstå sig på - og *vice versa*. Kvinder lærte ikke at slå søm i en væg, og det var ukvindeligt at gøre det, at kunne gøre det, at blive set gøre det. Mænd lærte ikke at sy en knap i en skjorte, og det var umandigt at gøre det, at kunne gøre det, at blive set gøre det. Når vi derfor karakteriserer hjælpeløsheden som en målforestilling med specifik gyldighed for kvindekønnet (i en bestemt epoke), sigter vi til en hjælpeløshed, der ikke grunder sig i manglen på færdigheder. Både mand og kvinder magter teknikken med at bøje sig ned og samle et ikke alt for stort og tungt objekt op fra gulvet. Men det var ikke kvindeligt at gøre det, i alt fald ikke i mænds nærvær.

ud over samtalens nærhed til en anden, udtrykkeligt erotisk nærhed. I sig selv er det transaktive nærvær *aldrig* erotisk. Under alle omstændigheder åbner det transaktive nærvær for en sikret fundering af parternes skøn over modpartens habitus i spillet.

At tabe sit lommeørklæde er ikke noget, man *gør*, men noget, der hænder for en. I spillets termer er det en bevægelse i dativ modus, ikke i aktiv. Allerede af den grund passer pengene stadig. Men desuden er der ikke noget princip, der foreskriver, at han skal være det første til at gøre noget, eller - m.a.o. - at mandens aktive hhv. dativ modus skal komme først i sekvensen. Regelværket siger kun, at han skal være den, der i handling først viser, blotlægger, offentliggør sin erotiske interesse.

Sagen kompliceres en smule, når vi iagttager, at hændelser lader sig *iscenesætte*. Kanhænde lommeørklædet ikke slet og ret falder, kanhænde hun *lader* det faldet? Naturligvis går det ikke, at hun slænger det fra sig med tydelig adresse til en bestemt kavalier. Ikke slet og ret fordi hun da *gør* noget, i stedet for at noget *sker* hende, men fordi det, hun i så fald *gør*, kun vanskeligt lader sig godskrive andre pointer - pointer i andre spil - end netop den at vise erotisk interesse. Hun må altså *enten* lade det falde på en sådan måde, at enhver - specielt han - vil opfatte det som et ægte hændeligt uheld (et uheld, der kan vise sig besvangret med held: det så kaldte held i uheld). *Eller* hun må spille tvetydigt i dimensionen aktiv-dativ: Hun må iscenesætte faldet, således at det *kan* tolkes som værende genuint, men *også* som værende iscenesat. Uanset interesse og tolkning vil han samle lommeørklædet op og returnere det, og det er altid godt for noget; f.eks. får damen sit lommeørklæde tilbage, researchen får bedre kår, og tilnærmelsen bliver lettere at eksekvere. Dertil føjer sig endnu en pointer: Hvis han er interesseret i hende, og hvis han tolker faldet som muligt iscenesat, kan foreteelsen *i sig selv* siges at befæste ham i et skøn gående ud på, at hun vil besvare hans tilnærmelser. Det vil igen siges hendes chancer for at modtage de ønskede tilnærmelser forøges. Hvis episoden på den anden side leder hende frem til et skøn gående ud på, at han *ikke* er interesseret i hende, må hun - for ikke at lide (noget, der ligner) et offentligt tab - dementere iscenesættelsen; hun må i sin videre fremfærd give indtryk af, at foreteelsen var et genuint uheld. Oprindeligt (s. 6f.) indførte vi tvetydigheden som en løsning på et skisma. Hér betegner tvetydigheden snarere et skisma i sig selv: Jo mere *åbent* det er, om faldet er genuint eller iscenesat, jo større *chancer* bliver der for, at han - hvis han interesseret - *gør* tilnærmelser, og jo større bliver *risikoen* for, at det tab, hun lider - hvis han ikke er interesseret - får offentlighedens karakter.

Der er ingen hajer i farvandet mellem Scylla og Charybdis, men der er temmelig snævert, og det er vanskeligt at drage bundforholdene frem i lyset. To ting skulle alligevel være blevet klart. (1) For så vidt både research og tilnærmelse er en del af spillet, og for så vidt det at formidle en situation, der giver anledning til research hhv. tilnærmelse, også er det, har både manden og kvinden anledning til først at spille tvetydigt. (2) For det andet - og det er nok så vigtigt: Det er fremdeles op til manden at spille ud i betydningen: være den første, der viser erotisk interesse. Men heraf følger altså ikke, at han i enhver henseende må være den, der sætter spillet i gang. Var det ikke kvinden, der satte det hele i gang, da hun foregav at tabe lommeørklædet? Tog hun ikke som sådan det første initiativ? All right, hun gjorde ingen tilnærmelser, hun viste ikke sin erotiske interesse. Men vi kan vel sige, at hun var *indladende*,¹⁰ dvs. hun lod ane, at hans tilnærmelser i givet fald ville blive besvaret.

I dag har lommeørklædet mistet sin betydning som remedium i det erotiske spil. Tegnene har forandret sig væsentligt siden den galante tid. Men det er ikke sikkert, at det, som tegnene er tegn på eller for, har forandret sig lige så meget. Og det er specielt ikke sikkert, at det, som tegnsystemet

¹⁰ På ny et ord, der praktisk talt udelukkende anvendes til at karakterisere kvinders adfærd. Det er ikke umandigt, men faktisk umuligt for en mand at være indladende over for en kvinde. Hvis en mand optræder over for en kvinde, som en kvinde over for en mand, når hun kaldes "indladende", er han ikke indladende. Hvad er han da?

systematiserer, har forandret sig i grunden. Vi kan godt gå hen og blive dus allesammen, uden at de omgangsmæssige sondringer, der ellers kommer til udtryk i brugen af dikotomien De-du, forsvinder. Man kan i øvrigt hævde, at så længe der er fyrster i verden, er det bedre at titulere dem "Deres Nåde" end "Kammerat". At gøre op med tegnene kan være værre end ingenting at gøre, så længe det betegnede forhold består. En del "oprør" i de senere år - ungdomsoprør, kønsrolleoprør etc. - synes ikke altid at forholde sig lige indsigtfuldt til denne device. Hvad der i dag vil *tælle* som tilnærmelse, besvarelse, afvisning, indladenhed i erotisk forstand, er sikkert forskelligt fra, hvad der på et tidligere tidspunkt talte som sådan. Og dog kan strukturen, der forbinder de nævnte fænomener i en helhed, vise sig at være den samme. Vi har nok stadig spillet gående. Hermed er det ingenlunde sagt, at det er lige gyldigt, om det er A, B eller C, der tæller som T; blot, at der i alle tre tilfælde gives et T.

Som sagt, vi spiller ikke længere med lommeørklæder. Men det er let at finde en pendant, der ikke er mere "altmodisch", end at selv dagens yngre generationer kender den i en praksis, der er mere hudnær end romanlæserens eller biografgængerens. Det er ikke kun de emanciperede kredse, der for længst har godtaget, at kvinder ryger cigaretter, og at de selv køber cigaretter og medbringer dem, hvor de kommer og går. (Ja, cigaretreklamerne i blade og biografer afspejler - befæster antagelig også - gyldigheden af den forestilling, at det er kvindeligt at ryge. Cigaretter, ikke cigarer eller pibe, til nød cerutter). Er en kvinde alene - eller i selskab udelukkende med andre kvinder - tænder hun som oftest selv sin cigaret, med eget eller lånt fyrtøj. Er der derimod mænd til stede - og er selskabet et selskab, der klinger af "party" - er der nok stadig plads for en kavalier. I den udstrækning han ikke blot tænder hendes cigaret, som det ene menneske nu engang kan hjælpe det andet, udgør transaktionen på én gang en bekræftelse på hans mandlighed og hendes kvindelighed. Men hvad enten transaktionen i og for sig er kønsligt neutral eller ikke, kan den lede frem til en situation, der gør tilnærmelse mulig, lige som det transaktive nærvær åbner for en sikret fundering af parternes skøn over modpartens habitus i spillet. På ny er det hende, der sætter spillet i gang, hvis det kommer i gang, dvs. hvis det kommer videre. Og på ny er der plads for tvetydighed. Måske ryger hun denne cigaret, fordi hun har lyst til den. Og måske ryger hun den - også, især eller udelukkende - fordi hun vil have ham til at tænde den. Måske brænder flammen fra fyrtøjet kun det øjeblik, der fordres af praktiske grunde; men måske er det et - med spalteplass for melodramaet - spørgsmål om hjerteglød og hjertedød.

Der er selvfølgelig mere end objektet til forskel på episoden med lommeørklædet og episoden med cigaretten. De foreteelser, der kalder på en kavalier, er forskellige. (1) Hun har tabt sit lommeørklæde: det er noget, som er hændt for hende, det er ikke noget, hun har gjort. Sådan må det i alt fald se ud. Hun har taget en cigaret frem og anbragt den mellem to fingre: det er noget, hun har gjort, det er ikke noget, der er hændt for hende. (2) Tvetydigheden i det første tilfælde er en tvetydighed mellem det iscenesatte og det hændelige, i det andet tilfælde mellem det praktiske og det erotiske.

I episoden med lommeørklædet er kvinden henvist til at begynde i dativ (eller i tvetydigheden dativ-aktiv). Det, hun gør, hvis hun åbenbart slår over i aktiv, kan nemlig vanskeligt godskrives andre pointer end den erotiske (se s. 9-10). I episoden med cigaretten kan vi godt sige, at kvinden begynder i aktiv modus. Men det, hun gør, behøver til gengæld ikke at godskrives nogen erotisk pointe. Sagen kan være rent praktisk eller bevæge sig i tvetydigheden mellem det praktiske og det erotiske. Altså: i ingen af episoderne gør kvinden tilnærmelser, hun starter ikke nogen sekvens i en åbenbart erotisk, aktiv modus.

(5) Grundbegrebernes udlægning som aspektbegreber.

Grundreglen i det erotiske spil lyder stadig: Han kan gøre tilnærmelser, hun kan besvare dem. Han er den, som først kan blotlægge sin erotiske interesse (i den fælles offentlighed). Hvis spillet begynder med, at han - med større eller mindre tydelighed - gør tilnærmelser til hende, starter han overhovedet i aktiv, hun i dativ modus. Men spillet behøver altså ikke begynde med, at han gør tilnærmelser. Det kan vi godt sige uden at have klare kriterier på en begyndelse. Når spillet først er i gang, er det vanskeligt at sige, hvornår det begyndte. Og så længe det ikke er i gang, er der ikke nogen begyndelse at tale om. Som tidligere nævnt (s. 2): Ethvert tidspunkt er - kan vise sig at være, kan vise sig at have været - et muligt tidspunkt for påbegyndelse. I det følgende skal vi se, hvorledes ikke blot begrebet om spillets begyndelse, men også begreberne om aktiv og dativ og om det udtrykkeligt erotiske og det ikke-udtrykkeligt erotiske udviser en fleksibilitet i anvendelsen, der gør en nøjere bestemmelse af deres status nødvendig.

Sæt spillet begynder med cigaretepisoden. Det begynder med, at han tænder hendes cigaret: Han gør det første træk. Det begynder med, at hun tager cigaretten frem: Hun gør det første træk. Alt efter hvad der bør regnes for det første træk, *fremkaldes* han eller hun som den, der begynder. Sæt hun skal have en smøg. Han tager cigaretten frem og anbringer den imellem to fingre: det er noget, hun gør - hun er i aktiv modus. Hun får brug for ild: det er noget, som hænder for hende. Alt efter perspektivet på foreteelsen lader hun sig *fremkalde* i så vel aktiv som dativ modus.

Sæt det drejer sig om at holde hinanden i hånden, og sæt at dette betegner et erotisk nærvær. Først sidder de ved siden af hinanden i en sofa. (a) Så lægger hun hånden på bordet, lidt til venstre for midten. Det kan vel være et udslag af erotisk interesse. Men vi sætter, at det ikke er en måde at offentliggøre sin erotiske interesse på. Som sådan kan hun tage hånden væk igen uden eo ipso at have lidt et offentligt tab. (b) Derpå tager han hendes hånd (i sin). Det kan vanskeligt godskrives andre pointer end den erotiske. Det er en tilnærmelse, som besvares i samme nu, for så vidt hun da ikke trækker hånden til sig og dermed i stedet afviser ham. (c) Så begynder vi forfra. De sidder igen ved siden af hinanden. Han lægger hånden på bordet. Det er, sætter vi, en måde at invitere hende til at lægge sin hånd i hans. Det er en måde at vise sin interesse for erotisk nærvær, det er en tilnærmelse. (d) Derpå lægger hun sin hånd i hans, hun besvarer tilnærmelsen. Hvis alt er ægte, holder de nu hinanden i hånden. Det erotiske nærvær er en realitet. - Således som sekvensen (a)-(b) og (c)-(d) her er blevet fremstillet, er klart forskellige, ikke blot i kraft af kønsfordelingen, men også i kraft af indholdet. Men "filmisk" set *kan* de være ækvivalente? Vi tænker os en film, der blænder af for diverse kønsattributter, men viser stuen, bordet, sofaen, de to mennesker i sofaen, deres arme og deres hænder, Filmatiseringen af (a)-(b) *kan* gå hen og ligne filmatiseringen af sekvensen (c)-(d) til forveksling. At blænde af for kønsindikationerne *kan* altså være ensbetydende med at blænde af for indholdsindikationerne. Kønsindikationerne *kan* være indholdsindikationerne, ser det ud til. Berettigelsen i at fremstille (a)-(b) og (c)-(d) forskelligt ligger i så fald i kønsfordelingens forskellighed i de to tilfælde. Alt efter hvordan vi på ny udstyrer de to personer med kønsattributter, kan vi fremkalde den ene eller den anden sekvens. Lader vi det være en mand, der lægger hånden på bordet, fremkalder vi en tilnærmelse; lader vi det være en kvinde, gør vi det ikke. Lader vi det være en mand, der bringer sin hånd i "gribende kontakt" med den hånd, en kvinde har lagt på bordet, er det en tilnærmelse (han tager hendes hånd); lader vi det være en kvinde, der bringer sin hånd i "gribende kontakt" med den hånd, en mand har lagt på bordet, er det en besvarelse på en tilnærmelse (hun rækker ham sin hånd).

Vel, forestillingen er nok lidt kunstig: Et menneske kan jo lægge sin hånd på bordet på mange måder; bringe sin hånd i gribende kontakt med en andens hånd på mange måder; samtidig gøre mange andre (små) ting på mange måder. I praksis er sådanne "måder" næsten altid på spil. Flere af

dem kan være kønsindikerende. Og - vigtigere - adskillige af dem vil kunne tilsige os at fremstille forløbet som (a)-(b), som (c)-(d) eller som noget helt tredje. Det være sig med de anførte kønsfordelinger, de omvendte kønsfordelinger eller uden specificerede kønsfordelinger. Der bliver alligevel en pointe tilbage: Individets køn er en af de (mange) faktorer, der bestemmer, hvorledes vi beskriver individets handlinger. Hermed uddyber vi for så vidt kun en tidligere iagttagelse (se s. 2): Samfundsmæssiggørelsen af kønnet er også en kodificering af kønnet i den forstand, at den enkelte handling skal betyde, derfor være og derfor *beskrives* forskelligt, alt efter om den udføres af det ene eller det andet køn.

Her er det nærliggende at gøre en indsigelse mod analysen som helhed: Selve brugen af grundbegreber som tilnærmelse/besvarelse giver sig i nogen udstrækning af personens køn. Og netop i den udstrækning kan en analyse, der grundlæggende betjener sig af disse begreber, intet oplyse om kønnenes respektive handlingsmuligheder i det erotiske spil. Endvidere har vi set, at det i nogen grad ved forskydning af perspektivet er muligt at fremkalde ham eller hende som den, der begynder spillet, og som den, der til et givet tidspunkt er i aktiv hhv. dativ modus. Hvor megen informationsværdi har da en analyse, der binder sine iagttagelser til en spilleregulering gående ud på, at manden som mand må være den, der først i handling offentliggør sin erotiske interesse, og at kvinden som kvinde må handle - helt eller delvist - komplementært dertil?

Umiddelbart går det an at replicere: Hvor langt rækker den omtalte "udstrækning", hvor bred er tautologiens margin i praksis? Det er trods alt - for nu at tage et enkelt eksempel - de færreste tilnærmelser, der ophører med at være tilnærmelser, blot fordi de udføres af en kvinde. De får blot andre konsekvenser i spillet, og det er just analysens pointe! Men hermed er indvendingen ikke uskadeliggjort. Inden for en vis margin synes analysen stadig at fægte sig frem. Men spilfægteriet behøver til gengæld ikke indikere en fejl i analysen; det kan også afspejle den status, de implicerede begreber opbeholder - i spillet, i analysen.

Karen Blixen siger, at en kvinde måler man på det, hun er, en mand måler man på det, han gør. Om baronessen sætter denne tese ind i en historisk sammenhæng, og om hun ideologisk bifalder den eller ikke, kan være underordnet i denne forbindelse. Vi benytter selvsagt hendes iagttagelse inden for den ramme, vi hele tiden har bevæget os. Pointen er da, at selv om mænd og kvinder rent kvantitativt er og gør nogenlunde lige meget i et livsforløb, så er det "er", der træder i forgrunden, når man vurderer, ser, forstår etc. en kvinde, mens det er "gør", der træder i forgrunden, når man vurderer, ser, forstår etc. en mand. Men for at få "er" eller "gør" i forgrunden må "man" placere sig et sted, der stiller sagen netop i dette hhv. hint perspektiv. Det gør "man" så. Og dermed bliver en kvinde et menneske, "man" i højere grad forstår ved det, hun er, mens en mand bliver et menneske, "man" i højere grad forstår ved det, han gør. Den enkelte kan, under udfoldelse af større eller mindre kraftanstrengelser forkaste den offentligt gyldige perspektivering og som sådan udvise en forståelse for denne mand, denne kvinde eller for mænd og kvinder i almindelighed, som yder disse lige så megen retfærdighed, som "man" gør. Det offentlige perspektivs offentlige gyldighed kan dog aldrig ophæves derved. Vi kan altså godt sige, at grundtermerne i det erotiske spil ikke - ikke udelukkende - aflæses af objektet (manden, kvinden, mandens optræden, kvindens optræden) selv, men - også - giver sig af de briller, objektet betragtes med. Men hermed er ikke sagt, at ret meget går op i subjektiv vilkårlighed: "Man" har valgt sine briller - og dermed udgangspunktet for os - før vi, dvs. du og jeg, begynder at se. Og den enkelte mand og kvinde er nødt til at forholde sig til det faktum, at "man" ser på ham og hende med kønsspecifikke (-specificerende) briller. "Man" vælger det perspektiv, der giver det bedste billede, den bedste forestilling. Og dét betyder iflg. Karen Blixen det billede, der fortrinsvis lader manden gøre og kvinden være. Det er heller ikke så vanskeligt at få til, al den stund både mænd og kvinder ustandseligt både gør og er. Når det drejer sig om det erotiske spil, vælger "man", så vidt det er muligt, det perspektiv på spillet, der

fremkalder manden som den, der i handling først viser sin erotiske interesse, kvinden som den, der handler komplementært hertil.

(7) Skak og erotik: Et forsøg på afgrænsning af analysens domæne.

Antagelig er analysen kompliceret nok, som den foreligger. Alligevel er den funderet i en række hypotaseringer. En analyse kan være i orden, selv om den ikke siger hele sandheden. Men halve sandheder er kun duelige sandheder, for så vidt de afgrænser sig udtrykkeligt, og de forringes hver gang de kapper indre, "organiske" sammenhænge i det analyserede fænomen. Som sådan er der en god del, vi mangler at sige.

Vi har analyseret spilforløbet som en sekvens af træk, og vi har betragtet spillet som et system af regler og muligheder for træk i spillet. Men selve interessen, som er på spil, er mere kompliceret, end vi har ladet den være, og den lever desuden sit eget liv. Det har vi ganske set bort fra.

Nu giver det jo god mening at udrede f.eks. skakspillet uafhængig af den interesse, med hvilken to personer giver sig til at spille skak med hinanden, og uafhængig af udviklingen i deres personlige interesse for at gennemføre og vinde spillet. Som skakspillere er de begge - så at sige én gang for alle - tautologt interesseret i at gennemføre og vinde spillet med den anden. Interessen sætter og holder spillet i gang, men er ikke selv på spil. Så enkelt er det i skak, ikke i erotik.

Den afgørende forskel ligger, formelt set, ikke i interessens genstand. I begge tilfælde er interessen i første omgang en interesse for spillets udfald i form af gevinst, i den forstand at interessentens træk først bliver intelligible, når vi godskriver ham/hende interesse for gevinst. Det er også praktisk og faktisk muligt i begge tilfælde at gennemføre spillet alene for gevinstens skyld, dvs. komplet uden interesse for spillets forløb eller endog med et rent instrumentalt forhold til dette. Det modsatte er også muligt i begge tilfælde: Man kan spille spillet alene "for spillets skyld". Men også det er netop en praktisk mulighed, en måde at forholde sig til spillets faktum på. I begge tilfælde må interessenten godskrives den tautologe interesse for gevinst, uden hvilken hans/hendes akutte interesse ville miste sin intelligibilitet. Endelig kan vi i begge tilfælde operere med et begreb om en "autentisk" måde at gennemføre spillet på, en "autentisk" interesse for spillet, hvor interessens genstand i praksis er en uopbrydelig helhed af forløb og udfald. Som sådan sigter skakspilleren mod at vinde, men kvalificerer dermed projektet: at få "et godt parti" ud af det. Og den erotiske interessent sigter mod nærværet, men nærværet giver sig af et stykke fælleshistorie, der kvalificerer nærværet, optages i dets begreb.

Men der er selvfølgelig adskillige forskelle mellem de interesser, der er involveret i skakspillet, og de interesser, der er involveret i det erotiske spil, også formelt set. Og en del af dem er af en sådan art, at en analysetype, der måtte være adækvat for skakspillet, bliver inadækvat for det erotiske spil. Visse af disse afvigelser burde der være taget højde for i det foregående, mens andre er efterladt ubehandlede og muligvis problemskabende.

(i) For det første bør man lige konstatere, at skakspillet har en vinder og en taber - eller: der gives i hvert fald kun en vinder, for så vidt der også gives en taber. Den enkeltes interesse for gevinst er en interesse for at vinde *over* den anden. Det erotiske spil derimod kan kun vindes af de to deltagere i fællesskab (se s. 3f.). Den enkeltes interesse for gevinst er en interesse for at vinde *sammen med* den anden.

(ii) At erotikken overhovedet slår ud i spil, beror da på, at den erotiske interesse kan være ensidig (pkt. ii), at den ikke uden videre viser sig (pkt. iii), og at den følgelig ikke uden videre genkendes (pkt. iv). Skakspillerne er begge tautologt interesseret i at gennemføre og vinde spillet, og det er alt, hvad vi behøver at vide om interesser for at gøre skakspillet intelligibelt. En så enkel tautologi

finder vi ikke i det erotiske spil. Den erotiske interesse kan være ensidig, og den kan være gensidig. Det er muligt, at begge deltagerne er erotisk interesseret i den anden, i nærværet med den anden, i spillets gevinst; og det er muligt, at kun den ene er det. Her er det nødvendigt at skelne imellem det at være ikke-interesseret og det at være desinteresseret. I lighed med den interesserede forholder den ikke-interesserede sig til genstanden som mulig genstand for interesse - og dét er allerede en form for interesse. Men forholdet falder negativt ud: genstanden forkastes, afvises, afskrives, suspenderes e.l. Interesse og ikke-interesse adskiller sig fra hinanden som position fra negation. Den desinteresserede forholder sig derimod slet ikke til genstanden, eller forholder sig kun til genstanden, for så vidt han/hun unddrager genstanden sin interesse i både positiv og negativ forstand. Hvis blot den ene er (positivt) interesseret, og den anden - blot en enkelt gang, et enkelt øjeblik - ikke netop er desinteresseret, har vi spillet gående. Man kan altså være deltager i det erotiske spil uden at være interesseret i den anden, i spillets udfald,¹¹ i spillets forløb som helhed.

Muligheden for så vel en ensidig som en gensidig erotisk interesse fører ikke slet og ret til etableringen af to varianter af det erotiske spil, men konstituerer et egentligt spændingsfelt. Den sag vil imidlertid kunne belyses bedre, når vi har gjort rede for endnu en forskel mellem interessernes status i skakspillet og i det erotiske spil, en forskel, der angår interessernes måde at *visе sig* på i de to spil.

(iii) I skak er det temmelig enkelt: Den interesse, vi analytisk må operere med for at udrede spillet som spil, viser *sig ipso facto i spillet*. Hvis to personer spiller skak, varetager de åbenbart - naturligvis med større eller mindre dygtighed og med større eller mindre personligt engagement - de interesser, man nødvendigvis varetager, når man spiller skak. Spillet kan således heller aldrig komme til at dreje sig om at skjule, vise etc. sådanne interesser. Anderledes i det erotiske spil. Her viser deltagerne aldrig blot qua deltagere nogen (erotisk) interesse, hverken positiv eller negativ. Derimod kan vi uden videre sige, at der *ipso facto* er interesser *på spil*. Måske viser interessen (eller ikke-interessen) sig, måske ikke. Grundliggende realiseres gevinsten i spillet, nærværet, over en sekvens af tilnærmelser og besvarelser; men disse træk er netop defineret som akter, ved hvilke interessenterne selv viser deres interesser, viser sig som interessenter. Heraf kan vi så aflede træk af typen: at undlade at vise sin interesse, at skaffe sig selv eller modparten anledning til at vise (eller ikke vise, måske også skjule) sin interesse, etc. Disse trækformer er mulige, hvad enten spillet føres til gevinst eller ikke, og - hvilket i sit udspring er det samme - hvad enten den erotiske interesse er ensidig eller gensidig.

(iv) Den erotiske interesse er ikke konstitutivt givet *med* spillet, og den viser sig ikke uden videre i spillet. Heraf giver sig de nævnte trækformer. Men de fordyber deres pointer og suppleres med andre trækformer, når vi atter betænker, at interessen kan være både ensidig og gensidig. Når interessen ikke uden videre er åbenbar, kan den slet ikke være genkendt i udgangspunktet. Interessentens interesse er umiddelbart en interesse for det erotiske nærvær, middelbart bliver det således en interesse for at afklare, hvorvidt den erotiske interesse gengældes eller ikke. På den måde fremkommer de træk, vi har knyttet til termen "research": M søger at komme til klarhed over Q's interesse; M søger at iscenesætte en situation, der giver M optimal anledning til at komme til klarhed over Q's interesse; M søger at iscenesætte en situation, der giver Q optimal anledning til at komme til klarhed over M's interesse; etc. Skakspillet er selvsagt uden pendants til sådanne træk, skakspillet kan aldrig qua skakspil dreje sig om genkendelsen af interesser.

¹¹ Måske er den ikke-interesserede direkte interesseret i, at nærværet *ikke* realiseres, måske er han/hun blot ikke interesseret i, *at* det realiseres. I alt fald: At det erotiske nærvær *ikke* realiseres, er ikke et udfald, man spiller sig frem til sammen med den anden. Det er en sag, som kan ordnes af det individuelle subjekt, mens realiseringen af nærværet nødvendigvis sker gennem konstitueringen af et kollektivt subjekt.

De interesser, der er involveret i skakspillet, kan, analytisk set, fastholdes som tautologier. Det erotiske spil kan ikke analyseres på samme måde: Det, som i udgangspunktet er på spil, er selve interessen for det erotiske nærvær, og spillet *drejer sig* et langt stykke vej om denne interesse. Men for så vidt angår afvigelserne i pkt. (i)-(iv), skulle artiklen have taget højde for dem.

Dertil følger sig nu en række variabler, som analysen klart nok hypotetiserer.

(v) Erotisk interesse er ikke bare et enten-eller. Interessen kan være større eller mindre.

(vi) Erotisk interesse er ikke bare et enten-eller. Der kan være tale om et både-og: M kan lige frem være tiltrukket og frastødt af Q på samme tid. M kan være uklar med sig selv mht. sin eventuelle erotiske interesse i Q.

(vii) Erotisk interesse er ikke et enten-eller. Interessen kan ændre sig i spillets forløb.

Vor analyse har groft taget udstyret de to deltagere med en ren og gennemgående interesse eller en ditto ikke-interesse i modparten. Med udgangspunkt i denne dikotomi har den så defineret spillereglerne, karakteriseret rationalerne og blotlagt trækformerne. Det er en forenkling af virkeligheden, men en forenkling, der så meget desto tydeligere lader andre sammenhænge (uskadt) tilbage. De under pkt. (v)-(vii) anførte hypotetiseringer afgrænser analyseområdet, men svækker ikke analysen. Der findes ikke rette linjer i virkeligheden, men sidstnævnte indrømmer alligevel geometrien både teoretisk og praktisk betydning.

Hvis en person M af køn K i en bestemt situation S er interesseret i det erotiske nærvær N med person Q af modsat køn og gør antagelsen A... etc., så er trækkene "t₁, t₂... t_n" mulige, fornuftige, de implicerer det og det, etc.: Et udsagn af denne type kan stadig sige noget om sammenhænge i en virkelighed, hvori erotiske interesser i øvrigt er større og mindre modsigelsesfulde og foranderlige. Men de træk, vi undervejs har anført under "t₁, t₂... t_n", har haft en ejendommelighed til fælles: De er ikke blot udslag af, men forholder sig også til enhver tid til erotisk interesse som til noget, der allerede har taget form. Interessen synes ikke formelig eller modificérbar, og dens formning eller modifikation indgår i alt fald ikke som emne for spillets træk. Et eksempel vil vise, hvorledes vi også her giver et forenklet billede af virkeligheden:

Det begynder igen med, at M er interesseret i Q. (Analysen kan i hvert fald ikke begynde før.) Men måske er Q hverken interesseret eller ikke-interesseret i M. Vi kan godt kalde Q desinteresset, men sæt nu, at desinteresserehed beror på, at Q simpelthen ikke har registreret eksistensen af M. Og sæt, at M ved det. Et muligt træk for M er at *gøre* Q opmærksom på M selv. Igen kan M f.eks. tage et lommeterklæde i nærheden af Q, tage en cigaret frem og stritte med den, passere tæt forbi Q etc. Sådanne træk kan (som vi tidligere har set) have adskillige pointer og konsekvenser, men lige nu vil vi analysere dem alene for pointen: at gøre den anden opmærksom på en selv.

Hvis det at gøre opmærksom på sig selv skal være et træk i det erotiske spil, må det bestå i at gøre opmærksom på sig selv *som kønsvæsen*. Men da bør vi gå et skridt videre: Pointen med at gøre opmærksom på sig selv som kønsvæsen i det erotiske spil består i sin tur i at fremkalde, vække e.l. en erotisk interesse hos modparten.

Et elementært træk i det erotiske spil viser sig på denne måde at have et formende forhold til den erotiske interesse (in casu: modpartens interesse). Og lader vi de øvrige eksempler og begreber gå op i en virkelighed af kød og blod, vil vi se, at trækkene i det erotiske spil ikke blot viser, skjuler, udforsker etc. interessen, men også former den. Et eksempel: "Han tændte cigaretten for hende. Situationen var sådan og sådan; men da hun så det ene, hørte det andet, kom i tanke om det tredje etc., vakttes, øgedes, mindskedes, forsvandt eller - mere alment - modificeredes hendes interesse." Måden tilnærmelsen gøres på, måden research'en udføres på, måden det transaktive nærvær realiseres på, etc.; optages aldrig fuldt ud i trækkets begreb. Et træk er altid et træk i en åben situation. Og en del af de "måder", der falder *uden for* trækkets begreb, kan vise sig

interessemodificerende. Det fordrer ingen revision af analysen. Dens erotiske subjekt lever i en verden, hvor situationen skifter, solen går ned, cigaretten ud - og interessen ændrer sig af mange og ofte uransagelige grunde. Netop hér er interessens foranderlighed noget af det, der volder analysen færrest bryderier. Ethvert tidspunkt er et tidspunkt at gøre status, tage stilling og foretage næste træk. Og vor analyse opsøger ethvert sådant tidspunkt. Men trækkets muligt modificerende *virkning* på interessen er på den anden side også noget, deltageren kan forholde sig til *i og med* trækket. Som sådan optages kausaliteten i trækkets begrebs det at svække, vække etc. den andens interesse bliver selv et træk i spillet med den anden. Vi kan kalde sådanne træk ”*modifikative træk*”.

Og som det var med tvetydigheden, således bliver det også med det modifikative moment: Som M altid har det tvetydige træk som mulighed, og altid må fotoholde sig til Q som en, der selv kan spille tvetydigt, således har M altid det modifikative træk som mulighed og må altid forholde sig til Q som en, der selv kan spille modifikativt. Denne "forholden-sig" kan selvsagt ske ganske ureflekteret, og den kan meget vel bestå i en bortseen-fra modifikationernes mulighed og retning. Den hører alligevel med i en analyse af spillet, fordi den eksponerer integrerede dele af spillets rationale.

Her viser vor analyse sig mangelfuld på sine egne præmisser. Den kræver en genlæsning. Hvilke erotiske fænomener ville så melde sig ved genlæsningen og i sin tur fordrer at blive medskrevet i analysen? Vi skal kun skitsere:

Stedet for de ”ny” iagttagelser lokaliseres først som domænet for erotikkens psykologi: læren om det erotisk stemte, på én gang en arts- og bevægelseslære. En vis kortlægning af domænet er sikkert også nødvendig. Dernæst iagttager vi, at den erotiske stemning - som enhver anden stemning - lever, hvad enten den som sådan er genkendt eller ikke genkendt af den stemte. I nøje forbindelse hermed registreres muligheden for overensstemmelse og ikke-overensstemmelse mellem stemning og handling. Heraf giver sig en lang række træk og typer:

Don Juan - f.eks. - er virkelig dybt betaget af de kvinder, han forfører. Derfor kan han også i ord og handling give et overbevisende udtryk for engagement, for interesse. Derfor - bl.a. derfor - lykkes forførelsen. Hans stemning stemmer selv de kvinder, han er stemt på. Men han kender ikke sin egen stemnings natur, dvs. lovene for deres bevægelser. Han ved ikke - vil nok heller ikke vide - at hans betagelse viger, når begæret er blevet opfyldt. Don Juan er en stor forfører, men han kender ikke til anden forførelseskunst end den, der kan udmøntes i direktivet: Don Juan, vær dig selv! Men spaltningen mellem stemning og handling åbner selvsagt også for det træk, der er *beregnet* på modifikation af modpartens interesse. Spaltningen behøver ikke at forlene sig med falskhed. Der kan meget vel være overensstemmelse mellem stemning og handling. Men hvis der ikke er det, taler vi om et foregivende eller forstillet træk. Og når vi i nøje forbindelse hermed genlæser afsnittet om det transaktive nærvær, melder der sig en række træk, der må siges at stå i spillets periferi, for så vidt deres rationale ikke lader sig karakterisere alene ud fra spillet selv. De handler om at udsætte og ikke udsætte sig selv eller modparten for (en situation eller en bevægelse, der fremkalder) en erotisk stemning eller en specifik modifikation af denne.

Fra periferien er der kun et skridt ud af spillet. Det tager vi!